

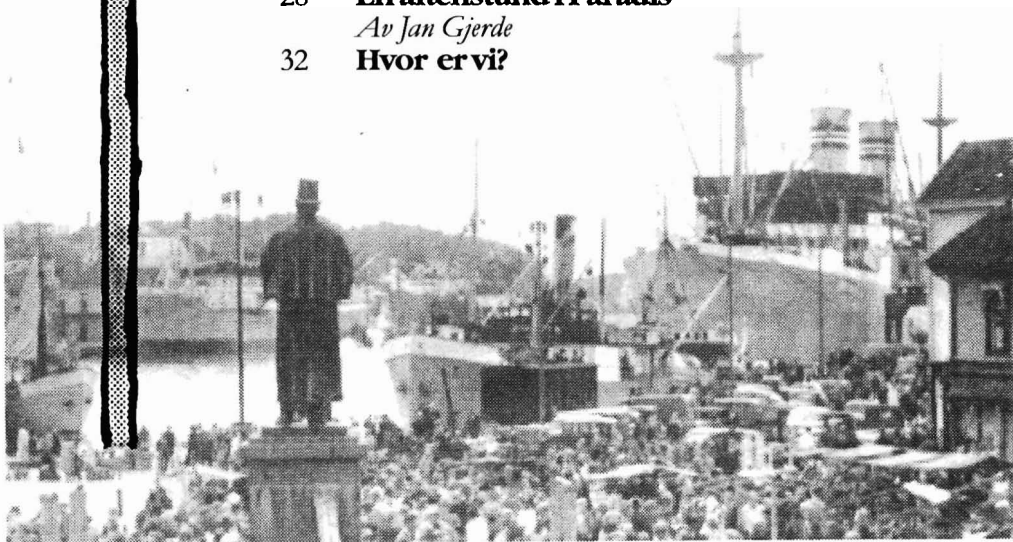
Stavangeren

Nr 3 September 2000

ISSN 0806-184 x

STAVANGEREN ER MEDLEMSBLAD FOR BYHISTORISK FORENING
STAVANGER. REDAKSJON: JAN GJERDE, KÅRE MOSSIGE, KIRSTI
LÆRDAL, INGRID HERLAND OG BJØRN K. AARRE. MEDLEMSKAP
TEGNES VED INNBETALING AV KR 150,- TIL KONTO 3201 25 37 300

- 3 **Mitt byhistoriske bibliotek**
Av Jan Gjerde
- 6 **Slekten Nyman**
Av Bjørn K. Aarre
- 15 **Da posten kom til Stavanger (III)**
Tekst og tegninger Kåre Mossige
- 23 **Tømmer eller bindingsverk?**
Av Unnleiv Bergsgard
- 26 **Med Berge Furre i Lars Oftedals fotspor**
Av Jan Gjerde
- 28 **En aftenstund i Paradis**
Av Jan Gjerde
- 32 **Hvor er vi?**

Styret i Byhistorisk Forening, Stavanger 2000

Leder

Jan Gjerde

Engelsminnegt. 36
4008 Stavanger
Priv 51 53 32 19
Arb 51 84 49 06
Mobil 930 87 49 06
E-post:
jangjerd@online.no
jan.gjerde@energus.no

Nestleder og leder av arrangementskomitéen

Kjell Petter Løhre

Blomsterveien 1
4022 Stavanger
Priv 51 56 06 96
Arb 51 83 74 71
E-post: kjellpetter.lohre@
halliburton.com

Kasserer

John Olsen

Torbj. Hornklovesgt. 10
4010 Stavanger
Postboks 351
4001 Stavanger
Priv 51 52 72 26
Arb 51 50 31 02
Konto 3201 25 37300
E-post:
john.olsen@rl.telia.no

Styremedlem

Kåre Mossige

Ullandhaugvn 79
4021 Stavanger
Priv 51 87 09 31

Styremedlem

Einar Sanstøl

Kari Lofthus gt 34
4030 Hinna
Priv 51 88 16 36
E-post: esan@statoil.no

Styremedlem

Brith Tan

Bruvikbakken 6
4017 Stavanger
Priv 51 58 06 55
E-post: bth@statoil.no

Styremedlem

Kirsti Lærdal

Nils Abelsgt 4
4012 Stavanger
Priv 51 53 29 84
E-post:
slaerdal@online.no

Styremedlem

Svein A. Johansen

L. Dietrichsonsgt 14 B
4019 Stavanger
Priv 51 88 39 99
Arb 51 82 34 40

Varamedlemmer

Ingrid Herland

Rob. Scottsgt 75
4019 Stavanger
Priv 51 58 54 20
E-post:
ingrid.herland@
statsarkivaren.dep

Ivar Walde

Sjøråkkeveien 9
4070 Randaberg
Priv 51 41 80 28
Arb 51 84 63 00

Leder av valgkomiteen

Bjørn K. Aarre

Bretlandsgt. 54
4009 Stavanger
Priv 51 53 04 08

Prosjektleder

kulturhistorisk skilting

Erling K. Sømme

Kielland
Havdurveien 4
4070 Randaberg
Priv 51 41 75 15
Arb 51 50 95 65

Mitt byhistoriske bibliotek

Av Jan Gjerde

For meg har bøkene og byvandringene vært de viktigste «portaler» til byhistorien. Byvandringene skal jeg la ligge i denne omgangen, men heller se litt nærmere på mitt byhistoriske bibliotek.

Det begynte med Dreyer Boks bildebøker, den første med tittelen *Bilder fra en svunnen tid*, utgitt i 1973. Så fulgte *Byen og menneskene* i 1974 og *En gammel by fullt av nytt* utgitt i 1975 - jubileumsåret. Mer enn 25 år etterpå er disse bøkene en stadig kilde til nye opplevelser og ny kunnskap om Stavanger. Det skyldes ikke bare de fantastiske bildene, men også tekstene som er fulle av informasjon om folk og hus og byens utvikling.

Byjubileet i 1975 ble en manifestasjon av Stavangers historie og identitet som vi senere ikke har maktet å overgå. Dette året kom professor Knut Helles verk *Fra våg til by* og boken *Stavanger på 1800-tallet* med flere forfattere. For meg personlig var imidlertid Hans Eyvind Næss sin bok om *Bybevaring i Stavanger* - dokumentasjonen om Gamle Stavanger - den boken som for alvor sørget for at byhistorien og bybevaringstanken fikk festnet grepet om min oppmerksomhet og vedvarende interesse. Denne boken kom i

ny og utvidet utgave for noen få år siden.

I 1976 kom *Stavanger i billedkunsten* - Igjen er det Dreyer Bok - ikke minst takket være engasjementet til Halvor Pedersen - som serverer oss byhistorie på et sølvfat, denne gangen sett gjennom kunstnerøyne. Gjennom maleriene formidles ikke minst farger - som sort/ hvitt bildene rimeligvis ikke kunne for-

midle. Hadde det ikke vært for maleriene, ville vi vel knapt visst idag at Domkirken i første halvdel av 1800-tallet var hvitkalket utvendig og hadde rødt teglstenstak, med de to irrgrønne spir mot øst som kontrastfarge.

Etter hvert har mitt byhistoriske bibliotek vokst til et par hundre bind med stort og smått.

Å tale om favoritter er knapt mulig, for hver enkel bok fyller et større eller mindre felt som i en mosaikk. Hele tiden dukker det opp nye biter som fyller ut noe som etter hvert gir en mer helhetlig forståelse av Stavangers byhistorie. Ut av alle detaljene, årstallene, menneskene, firma-

ene, bygningene, kulturminnene, hendelsene leser jeg de større linjer i byens utvikling.

Å presentere et utvalg for anbefalt lesning for andre er fristende, men en svært så vanskelig oppgave. Jeg har allerede nevnt syv verk som for meg kom til å danne grunnlaget for den byhistoriske interessen. Skulle jeg velge ut syv bøker til, som så å si hører med til grunnstammen i et byhistorisk bibliotek for Stavanger, ville jeg ta med:

Carl Lous: En Stavangersk Cicerone, først utgitt av Lønnings Forlag, Stavanger i 1868, utgitt på ny som faksimileutgave av Stabenfeldt Forlag, Stavanger 1968.

A.W. Brøgger: Stavangers Historie i Middelalderen, Dreyers Forlag og Boktrykkeri, Stavanger 1915

Stavanger 1814 - 1914, med en rekke forfattere, Dreyers Forlag og Boktrykkeri, Stavanger 1914

Stavanger 1125 - 1425 - 1925, utgitt av Stavanger kommune, med en rekke forfattere, Dreyers Grafiske Anstalt, Stavanger 1925.

T. Stavnem, Opptegnelser vedkommende Stavanger Fortid, Forlagt av Jakob Dreyer, Stavanger 1905

M. Berntsen, Stedsnavn i Stavanger By og Nærmeste Omegn, Stabenfeldt Forlag 1939.

Johannes Elgvin, En by i kamp, Stavanger kommune i kommisjon hos Stabenfeldt 1956.

Med disse bøkene i bunnen, kan man bygge ut samlingen i vifteform:

Domkirken, Kongsgaard, Silde-epoken, Seilskipepoken, Hermetikkepoken, Det religiøse Stavanger, Kielland, Oftedal, Ledaal, Bankene, Industrien, Skipsfarten, Aftenbladet, Handelsforeningen, Misjonen, Klubselskapet, Arbeiderbevegelsen, Krigen, Næringshistorie, Personal- og slektshistorie, Jubileumsbøker for bedrifter, foreninger - og så videre.

En egen sjanger er minnebøkene, personlige fortellinger om dagliglivet i byen. Den som går lengst tilbake i tid er *Erindringer av Gy*, (Jørgine Johannesen) Fra Stavanger i 60-årene, utgitt av Dreyer Grafiske Anstalt. Gottfred Borghammers memoarbøker gir personlig koloritt til byhistorien på en måte som er unik. Det samme gjelder Harald Sommerfeldt Schmidts bøker - selv om det sosiale utkikkspunktet og perspektivet er vidt forskjellig for de to.

Berge Fures biografi om Lars Oftedal og Tor Obrestads om Alexander L. Kielland er byhistorie på det alle beste. I denne sjangeren hører også Roald E. Strandjords og Einar O. Riisas nærgående bøker om Kielland hjemme.

Næringshistorie har vi mye av i Stavanger. Personlig har jeg tre bøker om Rosenberg Mekaniske Verksted. John G. Johnsens bøker om hermetikkindustrien og tilknyttede temaer utmerker seg både med faglig innsikt og med billedredigering i særklasse.

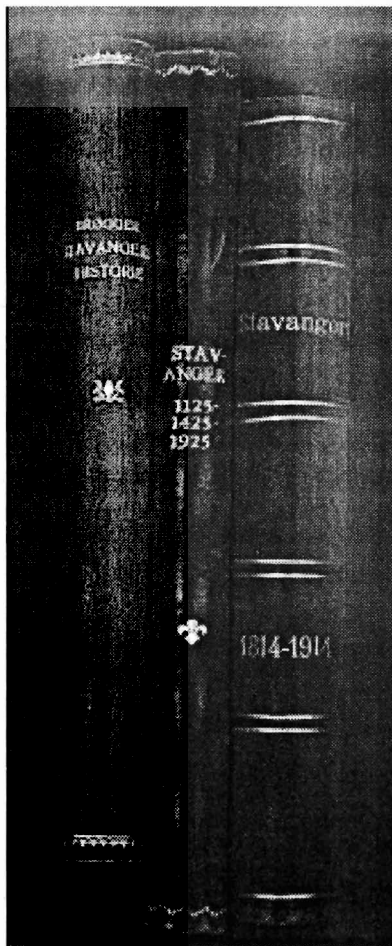
Omkring 1975 får vi mange bøker om bybevaring, hvor Gamle Stavanger står sentralt. I forbindelse med arkitekturvernåret, vies Stavanger oppmerksomhet - også nasjonalt og utenfor landets grenser. I 1999 fikk vi så Stavanger Arkitektforenings store verk om *En by tar form*, skrevet av historikeren Anders Haaland.

Knapt noen annen by kan vise til maken.

En spennende gruppe bøker er billedbøkene. *Minneboken om Stavanger* står her i en særstilling, ikke bare på grunn av bildene, men også på grunn av de glitrende tekstene av Erik S. Gundersen og Ingvar Molaug. Utgitt på Ødegaards Forlag 1959 - og i dag nesten umulig å få tak i. Men vi har også andre, blant annet bøker beregnet på turistmarkedet og med bilder fra Stavanger i 1950- og 1960 årene, de fleste tatt av Olaf A. Ellingsen.

Til slutt vil jeg ta med en sjanger som jeg tror vil få en økende lezerskare i framtiden: Bøker om bydelene. Her har Hafersfjord Forlag startet en prosess med innsamling av billedmateriale. Som bydelshistorie er disse bøkene svært mangelfulle, men de er morsomme som en start på noe. *Historien om Østre bydel* av Arne Bang Andersen, Dreyer Bok, ca 1985, utmerker seg både faglig og med en velskrevet som er en fryd.

Flotte bøker er også *Historien om Sunde og Bydelen Vår - Historiske glimt fra Anglend, Hillevåg, Kristianshyst, Marierero og Vaulen* av Gunnar A. Skadberg. Hasivs

minnebok fra Storhaug fra 1998 er en bok det formelig lukter fiskekaker av. Og som en kontrast har vi boken om Ledaal Vest.

Å bygge opp boksamlingen har i seg selv vært morsomt. Bortsett fra de bøker som er ervervet ved utgivelsene eller som jeg har mottatt som hyggelige gaver, har jeg funnet det aller meste i Stavanger Antikvariat. Odd Noreger har et blikk for byhistorien som gjør at han til enhver tid har et førsteklasses utvalg av bøker om Stavanger. Mange av de titlene jeg har nevnt i denne artikkelen finnes regelmessig i hans hyller. Men andre må man jakte på - og da er Noreger en god, men litt glømsjen, alliert.

Det beste er derfor å rusle innom antikvariatet med jevne mellom-

rom. Det blir som å dra på jakt - plutselig finner du den boken du har sett etter i tre år. Dette hendte meg en lørdag formiddag i sommer.

Passer det ikke å bygge opp din egen samling, vil du finne et svært fyldig utvalg av byhistoriske bøker i Byarkivets bibliotek og i Stavanger Kommunebibliotek, Lokalen.

Jan Gjerde

Slekten Nyman i Haugesund og Stavanger

Av Bjørn K. Aarre

At én og samme person får to gater oppkalt etter seg i én og samme by hører med til sjeldenhetene. Men dette er tilfellet i Stavanger, hvor både Nymansveien og Karslminnegata er oppkalt etter Carl Petter Nyman

Den første som bruker Nyman-navnet i denne forbindelse, er Johan Peter Mattson Nyman. Han var født 1720 i Ødermanland, Sverige. Med sin første kone, Lischen Herrman, ble han stamfar til Stavanger og Haugesundsfamiliene Nyman (Nymann).

Den første av slekten Nyman som kom til Stavanger var imidlertid Johan Peter Mattson Nymans sønnesønn, Johan Erik Nyman. Han var født 8. februar 1781 i Köping, Sverige og døde i Stavanger 1830. Han var utdannet hattemakersvenn og kom til Stavanger etter anmodning fra enken etter hattemakermester Johan Conrad Math. I 1805, kort tid etter Johan Conrad Maths død, skrev Maths enke, Elen Pedersdatter Math, til hattemakerlauget i Christiania med en anmodning om å sende en dyktig hattemakersvenn som kunne forestå Maths forretning.

Valget falt på Johan Erik Nyman. Han var kjent som en dyktig og redelig person og han kom etterhvert til å drive Maths forretning videre på en måte som fru Math fant akseptabel.

I Maths hus var det en ung jomfru som Johan Erik Nyman hadde et godt øye til. Den unge Elen Susanna Math var fem

år yngre enn Nyman, men hadde også et godt øye til den nye hattemakeren. Det ble imidlertid mer enn øyekontakt, for 1. desember 1807 ble Johan Erik Nyman og Elen Susanne Math gift i Stavanger Domkirke. (Brudesløret eksisterer ennå og eies i dag av Johanna Havik i Stavanger).

Etter tradisjonen skulle brudgommen bære hatten under armen helt fram til kirken. Ingen hadde sett noe annet og ingen hadde tenkt på å forandre tradisjonen. Nyman gjorde motsatt, han hadde hatten på hodet helt fram. Denne enkle handlingen ble tydet som at Nyman var en person med selvstendige meninger og med besluttomhet.

Johan Erik Nyman var kjent som en forstandig og avholdt mann. Han ble også en god venn av presten Alexander Lange (Alexander L. Kiellands morfar), og var Langes medhjelper.

Etterhvert som barneflokken vokste og landet var herjet av krig og nød, ble det vanskelige tider for ekteparet Nyman. For å klare sine økonomiske forpliktelser måtte han arbeide sent og tidlig, noe som igjen førte til dårlig helse. Han døde i relativ ung alder og ble begravet nedenfor domkirkens østre buevindu. Samtidig med hans død fikk Elen Susanne nervefeber.

Hun fikk imidlertid leve lenge nok til å se sine barn godt gift.

Johan Erik Nymans yngre bror, Matthias Nymann (bemerk at han skrev navnet med to n'er), er stamfar for Haugesundsslekten Nymann. Mathias Nymann var født 1783 i Køping, Sverige og døde i Kristiansand under et kort opphold der i 1852. Han kom til Stavanger som garversvenn og bodde her med flere avbrytelser fram til sin død. Det fortelles at han ved flere anledninger var hjemme i Sverige og at han i 1814 ble innkalt til militær- og krigstjeneste der. En tid var han ansatt i en ledende stilling ved Figveds garveri i Stavanger. Senere ble han garvermester og ervervet seg norsk statsborgerskap i 1833. Matthias Nyman ble stamfar til en livskraftig slekt i Haugesund. Blant de fremste var sønnen Christoffer Nymann, som startet opp " Karmsunds-posten ".

Matthias Nymans andre sønn var Isak Martin Nymann (1833 i Stavanger – 1893 i Haugesund). Han var Haugesunds første bokhandler. Han var også politibetjent, arrestforvalter, kst. kemner, tilsynsmann ved sunnhetsvesenet m.m. I 1879 var han representant for vestlandet av Det Norske Totalavholdsselskap. Han var også eier av gården Lindanger i Skjold. I sitt tredje ekteskap var han gift med Anne Malene Dyring, en datter av Sigfred Dyring og Bertha. Sigfred Dyring var en allsidig person som bl.a. var med og stiftet Det Norske Totalavholdsselskap sammen med Carl Petter Nyman og Asbjørn Klos-ter. Han var også en nær medarbeider av Marcus Trane. I 1850 var han utsending fra Stavanger da Marcus Trane samlet " troppene " i Christiania i juli 1850, - den første nasjonale arbeidersamling i

norges historie. Han var også en drivende kraft innen Frelsesarmeen på det lokale plan.

Johan Erik og Matthias Nyman var sønner av skomakeroldermann Matthias Nyman fra Køping i Vestmanland, Sverige., og Christiana Catharina Swartz.

Men, tilbake til hattemaker Johan Erik Nyman i Stavanger. Hans tre sønner var skipsreder Johan Erik Nyman (1814 – 1891), sildesalter og skipsreder Carl Petter Nyman (1816 – 1891), baker og skipsreder Mathias Gustav Nyman (1825 – 1878).

Den av brødrene som vi denne gang skal stifte nærmere bekjentskap med er:

CARL PETTER NYMAN

Carl Petter Nyman ble født 22. august 1816 i Stavanger og døde 20. oktober 1891. Han reiste tidlig til sjøs og arbeidet seg opp i gradene. Kombinert med nødvendig utdannelse og praksis ble han 24. år gammel skipsfører og ble etterhvert kjent som en modig og dyktig skipper. Han omtales også som en av de fremste notbasene i distriktet. I 1860 årene startet han opp sildeforretning i Stavanger. Han investerte sin egen formue og fikk andre interessenter til å delta. Forretningen gikk godt og han investerte etterhvert sin fortjeneste i skipsparter. Han ble en holden mann og trakk seg tilbake til sin eiendom " Kjelvevne " i østre bydel for å drive sin betydelige sild – og skipsrederidrift.

Hans skip seilte til Østersjøen med sild og returnerte med kornvarer. På denne måten utviklet hans forretning seg til å bli en av de mest betydningsfulle engrosforretninger innen korn i Stavanger.

Den gamle vindmøllen på Rudlå, som har gitt navnet til Møllegaten på Vestre Platå - var i en periode eid av Johan Erik Nyman. Til høyre eiendommen Blidensol. Her ligger nå Sundehuset (Handelsbanken og Energos) og Smedvigbygget.

I forbindelse med sildeforretningene var han eier av sjøhus flere steder i Norge og på Island. Eget skipsverft hadde han i Hillevåg. I 1855 donerte han "Leervigsryggen" som "Begravelsesplads" for kvekerne i Stavanger. Året etter søkte han og ble tatt opp som kveker-medlem.

Selve skjøtet lyder:

" FRA CARL NYMAN OM BEGRAVELSESPLADSEN

Undertegnede Carl Nyman, der ifølge Skjøde af er Eier og Bruger af Jordstykket Leervigsryggen, tilstaar og herved vitterliggjør at have overladt det religiøse Vennesamfund i Stavanger et

stykke af 58 Alen langt og 38 Alen bredt, for at de frit og ubehindret fra mig og Efterkommere enten Arvinger eller Andre, have Tilladelse, Frihed og Ret til at benytte samme til Begravelsesplads.

Dette Begravelsessted paaligger det nævnte Samfund at indhegne og Indhegningen at vedligeholde., Vei dertil 3 – tre – Alen bred bliver ligerviis tilstaaet dem at benytte fra den indved Hetlands-marken gaaende Hovedvei og til Begravelsesstedet.

Denne Vei bør Samfundet anlægge, og hvad Vedligeholdelsen deraf angaar, da blive samme som Veien benyttes af Samfundet og Eierne at vedligeholde af begge Parter i Fælleskab efter Billighed.

Nævnte Samfund skal være fri for alle

Afgifter af Begravelsesstedet og Veien dertil af hvad Navn nævnes kan, dog tilhører Græsset som voxer på Begravelsesstedet Jordstykket Leervigryggens Eier og Bruger.

Stavanger den 15 de i 12 Maaned 1854

Carl Nyman

Kirkegården ligger i dag i Haukeligaten. Den ble nærmest som en familiekirkegård for slekten Nyman. Ser vi på oversikten på de som er gravlagt her, så skjønner vi hvorfor:

1. Carl Petter Nyman, 28.08.1816 – 20.10. 1891.
2. Ingeborg Cecilie Nyman, 15.05.1823 – 22.02. 1893.
3. Sven Rasmussen Nyman, 28.09.1847 – 25.12.1893.
4. Carl Petter Nyman, 28.12.1849 – 24.02.1913.
5. Mandine Thomle Nyman, 09.05.1850 – 19.03.1931.
6. Lydia Nyman, 24.09.1877 – 27.02.1908.
7. Mathilde Nyman, 28.09.1878 – 25.08.1949.
8. Inga Kathrine Nyman, 24.12.1888 – 29.03.1931.
9. Anna Nyman, 11.02.1883 – 14.05.1906.
10. Samuel Nyman, 18.07.1885 – 02.02.1953.
11. Jonathan Nyman, 06.01.1858 – 11.07.1923.
12. Dorteia Nyman. f. Fugelli, 10.10.1857 – 17.01.1941.

Hun var datter av kvekerlederen, fabrikk- og verkseier Peter Johan Fugelli. Han har jeg skrevet om i *Stavangeren* tidligere.

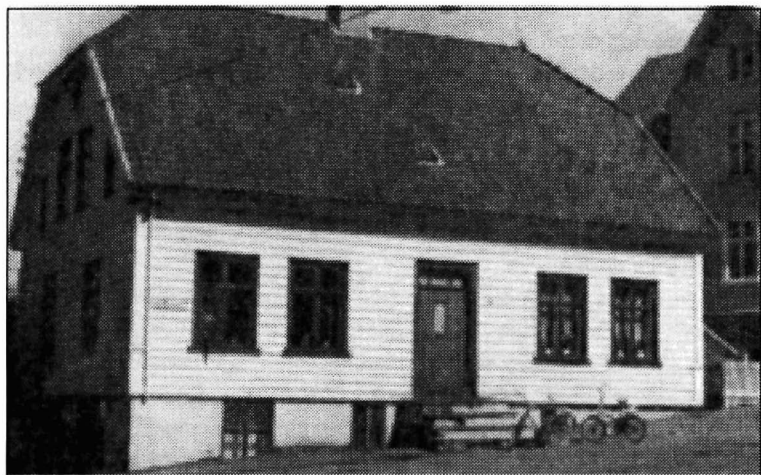
13. Karl Nyman, 01.02.1884 – 14. 09.1961.

Nr. 1 og 2 er foreldre til nr. 11. Nr. 11 var gift med nr. 12. Nr. 11 og nr. 12 var foreldre til nr. 13.

På kvekerkirkegården finner vi også det siste hvilestedet til Asbjørn Kloster og hans kone Marie Elisabeth.

Carl Petter Nyman er den eneste som pr.d.d. har fått to gater oppkalt etter seg. Det er henholdsvis Nymansveien og Karlsminnegaten. (I den anledning er det å håpe at våre lokale journalister og andre skribenter lærer seg å skrive Nyman og ikke Nymann., Nymann med to n'er skrives kun i forbindelse med Haugesund-slekten, mens Nymanfamilien i Stavanger her en endelse på én n).

Da den store økonomiske krisen kom i 1880-årene, gikk det ut med Carl Petter Nyman. Han uttaler selv i forbindelse med sitt konkursoppgjør at han stilte seg uforstående til konkursen. Først og fremst fordi han så sent som i 1881 var god for kr. 100.000,- i kontanter. (Omregnet i dagens kroneverdi tilsvarer det i overkant av 5 millioner kroner, men den egentlige verdien på det frie marked var betydelig høyere.) Det var særlig kjøp av nye skipsparter som ødela hans forretninger. En av de største investeringene kom i 1882 da han kjøpte dampbåten "Vigilant" for kr. 18.000,-. Dette kjøpet samt store tap ved sildebedriftene på Island og i Nordland øket gjelden. Videre var det betydelige tap i driften av barken "Patria". Imidlertid var hans likviditet god inntil hans slektninger Mathias Gustav Nyman og Carl Schieldrup Rosenvold gikk konkurs sammen med kvekeren Rasmus Harestad. Ved nevntes konkurs ble Carl Petter Nyman skyldig kr. 46 000,-.

Karlsminde - Nymansveien 44 - slik huset så ut før det ble vakkert rehabilitert på 1980-tallet.

Presentasjonen av denne gjeld var selve nådestøtet. Beløpet var for enormt og muligheten til å betale var umulig. Det må her nevnes at det ikke var Mathias Gustav Nyman (Carl Petter Nymans bror) i egen person som gikk konkurs , men dennes firma ledet av sønnen, skipsreder og grosserer Johan Erik Nyman (1845 – 1900). De øvrige han skyldte penger var i vesentlig grad andre slektninger og venner innen kvekermiljøet. Men det store kursfallet tappet også hans formue og hans forretninger ble innstilt i november 1887.

Følgende oversikt viser skip som var helt eller delvis eiet av Carl – Petter Nyman.:

		(dwt)
Bark	" Patria "	179
Skonnert	" Barsillai "	47
Jakt	" Noden "	16,5
Jakt	" Brødrene "	16,5
Jakt	" Hanna "	23,5
Skøyte	" Ebenezer "	10,5

Slup	" Brødrenes Minde "	16
Bark	" Sæhrimner "	235
Brigg	" Lindley "	76,5
Galeas	" Oman "	99
n.r.t.		
Bark	" Carl Johan "	279,5
Skonnert	" Embla "	41
dampskip	" Vigilante "	

Videre hadde han følgende eiendommer:

" Østvigen ". Carl Petter Nyman kjøpte eiendommen på auksjon for 405 speciedaler. Eiendommen ble solgt videre, men en del av den ble holdt tilbake til sjøhustomt. Eiendommen lå i Lervig, østre bydel.

" Kjelvene ". På denne eiendommen fikk han skjøte 15. mai 1851, tinglyst 11. november s.å. Eiendommen besto av " 3 dele av Hetlands Præstegaard, Kjelvene med St. Hansvolden og Lervigsryggen, tilsammen 210 000 kvadrat Alen ".

I 1863 kjøpte han " en Strækning

af Hetlands Præstegaards Udmærket beliggende mellem " Marken ", og den egentlige Torvmyr, af 54 000 kvadrat Alen Størrelse ". På disse eiendommene nedla han betydelig kapital i forbindelse med nydyrking.

Carl Petter Nymans svigerfar, kjøpmann og skipsreder Svend Rasmussen, hadde fått arvefesteskjøte på eiendommen " Marken ", datert 23. juli 1842. Denne ble avlyst til fordel for Carl Petter Nyman, den 7. desember 1867, for en pris av 250 speciedaler. Carl Petter Nyman dyrket opp hele sin store eiendom, og i 1865 hadde han 2 hester, 12 storfe, sådde 2 tønner bygg, 2 tønner havre og 6 tønner poteter. Våningshuset ligger i dag i Nymansveien 44.

Etter at Carl Petter Nyman gikk konkurs kjøpte Tormod Vaaland " Kjelvene ". Han betalte kr. 37.000,-, til likvidasjonsboet ved skjøte dat. 30. april tgl. 7. mai 1892.

" Marken " lå i nærheten av salpeterverket som byskriver Aagaard hadde fått opprettet ca. 1700. Det er etter dette salpeterverket at " Verket " har fått sitt navn. Etterlevninger finner vi bl.a. i gatenavnet Verks-gaten. Henrich Eilertsen hadde hatt feste på " Marken " på sin og sin kones levetid. I 1791 overga hans enke eiendommen til svigersønnen, Rasmus Svendsen (far til Svend Rasmussen, Carl Petter Nymans svigerfar).

Det siste stykket Carl Petter Nyman kjøpte (i 1863), solgte han til sin eldste sønn, skipsfører Svend Rasmussen Nyman (1847 – 1893), for kr. 5000,-, skjøtet datert 2. juni, tinglyst 4. juni 1888. Svend Rasmussen Nyman bygget hus her og kalde stedet for " Karlsminde ". Huset var delvis bygget av materialer fra to

nedrevne sjøhus som sto i " Søylå " i Lervig, samme sted som Carl Petter Nyman oppbevarte sine nøter og fiske-redskaper.

Sven Rasmussen Nyman døde bare noen få år etter at han hadde bygget " Karlsminde ", og Jonas Vatne kjøpte eiendommen unntatt våningshuset av Svend Nymans dødsbo for kr. 6.450,-, ved skjøte dat. 12. tgl. 20. jan. 1894. Han solgte videre til Tormod Vaaland for kr. 13.600 ved skjøte dat. 14. tgl. 16. mars 1898.

Storparten av nybyggerne som kom til Hetlandsmarken i midten av forrige århundre var bondesønner fra Høgsfjord, men det hindret ikke velsituerte byfolk fra Stavanger å dyrke sine gårdsbruk der. Blant de fremste i den forbindelse var skipsredere som Søren Berner, Dagfin Berner, Carl Petter Nyman og Sigval Bergesen.

Carl Petter Nyman ble gift 14.11.1844 i Stavanger Domkirke med Ingeborg Cecilie Rasmussen, datter av rentenist Svend Rasmussen på Sand og Bertha Thorsen. Svend Rasmussens aner går tilbake til Jæren, mens Berthas ender opp blant flere av Bergens gamle borgerfamilier. Hennes forfedre har forfatteren Giske Anderson skrevet om.

Bjørn K. Aarre

Kilder.:

Slektsbok for Stavanger- og Haugesundsfamilien Nyman (Nymann), 1987, av Bjørn Aarre.
Historien om Østre Bydel, av
Arne Bang Andersen
Sevald Simonsen
Statsarkivet i Stavanger.
Norges Bank

Byparkens framtid

Idérapport til høring

Park - og idrettsjef Torgeir Esig Sørensen har lagt fram en rapport som er kalt "Bilder og ord om Byparkens framtid". Det er en idérapport som viderefører det arbeidet som ble startet for to år siden, hvor Kommunalavdeling Kirke, Idrett og Kultur inviterte til innspill fra byens borgere. Byhistorisk Forening leverte et

innspill som ble gjengitt i Stavangeren nr 1 1999. Bak innspillet sto Einar Héden, Erling Sømme Kielland og Jan Gjerde.

Den foreliggende idérapporten er utarbeidet av landskapsarkitektene Jan Inge Bjørgan og Tonje Værdal fra Asplan Viak Stavanger as, i samarbeid med plansjef

Reidar Lerang, overlandskapsarkitekt Einar Randen og park- og idrettsjef Torgeir Esig Sørensen.

Meningen er et planen skal ut på en bred høring. Deretter vil KIK v/ park og idrett utarbeide et konkret og mer detaljert planforslag.

Byhistorisk Forening Stavanger har vært særlig opptatt av arealet mellom Domkirkens østfront og Skolebekkens løp.

Om alternativ C "Grønn profil med mur og trapp" heter det i dokumentet:

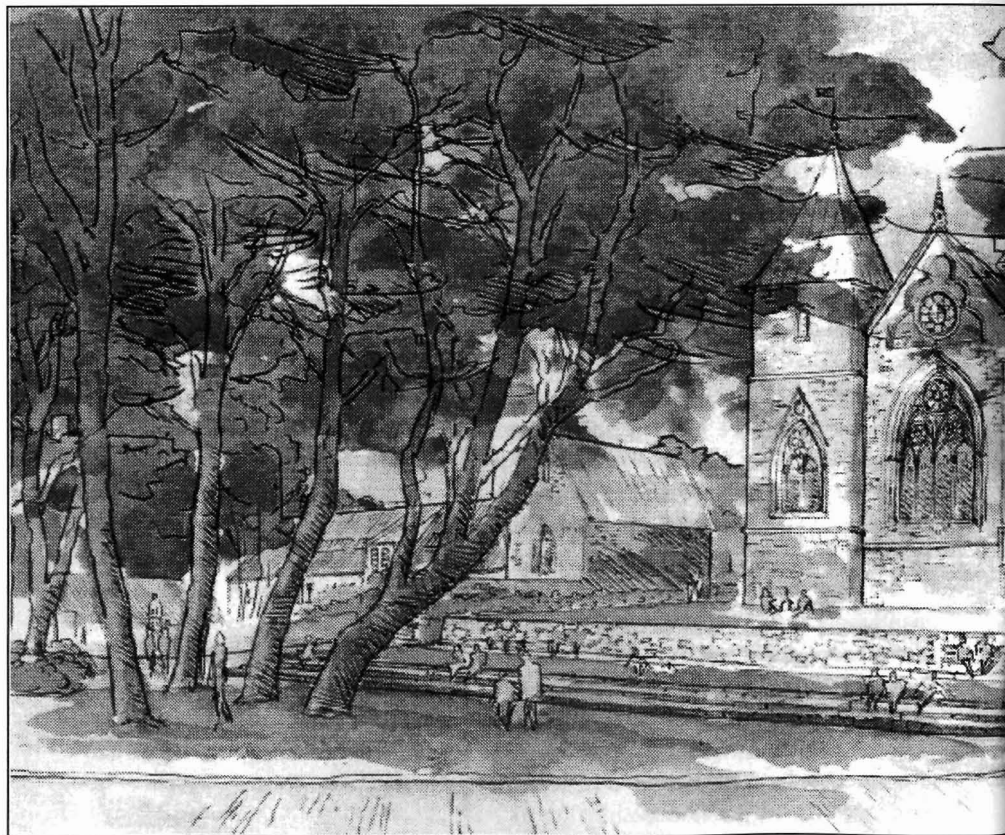
"Byhistorisk Forening har ytret ønske om å vurdere en gjenreising av motivet "Middelaldermuren" ved Domkirkens søndvegg. Det anbefales ikke fra Riksantikvaren å gjenoppbygge middelaldermuren i sin opprinnelige form, som i følge kildene var 6 alen høy (3,7 meter). Planforslaget viser en ny natursteinsmur på 1,2 - 1,5 m som støtter opp terrenget framfor Domkirken, slik at man oppnår en strammere løsning enn dagens utflytende skråning. Kirken får på denne måten klarere definert sitt areal, og står opphøyet på en sokkel overfor parken, mens parkarealet blir utvidet i nedkant av muren.

Muren blir på denne måten et viktig romskapende element til parken. Denne løsningen er i tråd med Riksantikvarens anbefalinger. Planforslaget viser også et buet trappearrangement framfor muren. Trappen bidrar til å forenkle terrengforskjellene i den utflytende skråningen og vil kunne fungere som et amfi for arrangementer ved musikkpaviljongen og Obstfelders plass. Trappen og muren skal utføres i natursteinblokker som harmonerer i farge og røffhetsgrad med Domkirkens vegger. Platået mellom trappen og muren vil fungere som en sitteplass med god utsikt over Byparkens sentrale rom og Obstfelders plass."

Vi er selvsagt glade for at et av våre innspill til prosjektet på denne måten er tatt alvorlig av de som på faglig grunnlag skal bearbeide planene.

Byhistorisk Forening Stavanger har sendt en uttalelse vedrørende planen som er gjengitt på neste side:

Illustrasjonen på dette oppslaget og på neste side er hentet fra plan-dokumentet.

"Idérapport - bilder og ord om Byparkens framtid"

Høringsuttalelse fra Byhistorisk Forening, Stavanger

Forslaget om Byparkens fremtidige utforming og innhold er etter vår mening som helhetsløsning interessant og gjennomarbeidet.

Når det gjelder Byhistorisk Forening Stavanger sine idéer om gjenoppbygging av muren mot Breiavatnet og markering av Skolebekkens utløp, har vi følgende kommentarer til forslaget i idérapporten:

Muren

Langt på vei, og i tråd med vår forenings ønsker, mener vi at ALTERNATIV C i forslaget vil gjenopprette Domkirken sin opprinnelige "platå"-posisjon i forhold til området mot Breiavatnet. Kirken vi få tilbake det visuelt monumentale preg som byggverket hadde gjennom hele middelalderen - frem til 1870-årene, da den nåværende slakke bakken ned mot vannet ble etablert etter rasering av det tidligere murverket.

Byhistorisk Forening har for øvrig ingen spesielle kommentarer til de øvrige forslagene til utforming av "Det Sentrale Parkområdet" som foreslås i ALTERNATIV C.

Som helhet ser det bra ut.

Skolebekken

Vi tilrår at en i det minste velger å markere dette byhistorisk viktige element i Stavanger slik det foreslås på side 17 i idérapporten.

Stavanger, den 14. juli 2000
For Styret i Byhistorisk Forening
Stavanger

Einar Hedén

Erling Sømme Kielland

Hva skjuler seg bak stemplene Stavanger B - V - S og Ø ?

Da posten kom til Stavanger (III)

Tekst og tegninger Kåre Mossige

I septemberutgaven av Stavangeren i 1998 sto første artikkel om postens historie i Stavanger og omhandlet byens postmestere fra rundt 1650 til ca. 1800. Artikkelen om posten ble fulgt opp med del 2 i januarnummeret 1999 der vi var kommet fram til ca. 1910. Vi fortsetter byens posthistorie i mellomkrigsårene og et stykke inn i etterkrigsårene.

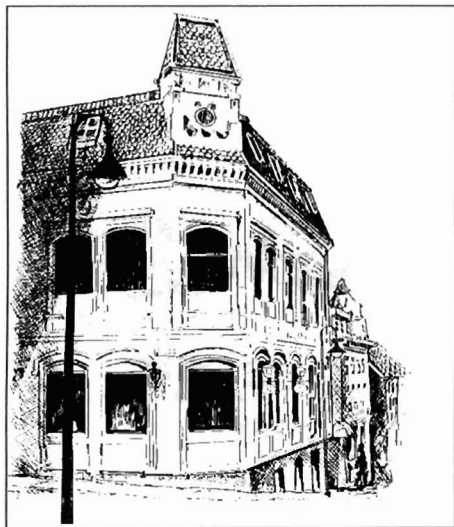

Postkontoret på Buøy holdt til i denne vakre sveitervillaen med adresse Buøy 108 fra 1919 til 1970. Huset var privatbolig til skolebestyrer Lars Risvold som også bestyrte Posten

Vi avsluttet del II av posthistorien idet Adam Hjalmar Egede-Nissen ble byens postmester. Denne fargerike personlighet var postmester i Vardø da han ble ansatt i Stavanger i 1911 og byens postmester fram til 1933. Han var stortingsmann for Venstre fra 1900- 1906, og for Arbeiderpartiet fra 1906- 1912 og i perioden 1922-24. I Stavanger ble han byens

*Postkontor 1891 - 1911 hjøret Holmegaten/
Kirkegaten*

ordfører i årene 1916-19. Ved Arbeiderpartiets splittelse i 1923 fulgte han kommunistene, og ble også formann i Norges Kommunistiske Parti i årene 1937-46. Det var med andre ord en meget samfunnsbevisst postmester som inntok sjefstolen ved postkontoret i Stavanger i 1911.

NYTT POSTHUS

Byggingen av posthuset var igang. Stortinget hadde i 1891 gått med på et regjeringsforslag om bevilgning til kjøp av en bygning i Holmegaten som tilhørte Stavanger Kreditbanks konkursbo. Myndighetene var alt den gang klar over at denne bygningen etter hvert ville ha behov for utvidelser, og en ny innstilling endte med forslag om å kjøpe en tomt som Kiellands arvinger eide. Komiteen pekte på hvor sentralt den lå mellom de to bydeler og i kryssingspunktet for ferdelsen mellom jernbane og dampskipsbrygge. Byens kommunestyre hadde i tillegg vedtatt nye reguleringsplaner som ville øke denne trafikken ytterligere og hadde enstemmig anbefalt at «Kielland-tomten» ble kjøpt til postbygning. Tomten ble overtatt av Staten (Postverket) og Kiellands hus ble revet

og det nye Posthuset ble reist fra 1909 til 1911. Byggets arkitekt av Jens Z. M. Kielland fra Bergen.

Byggets grunnflate av 884 m² og kostet ca. 250.000 kroner. Postkontoret hadde 4 avdelinger, - brev, pakke, anvisninger og banko.

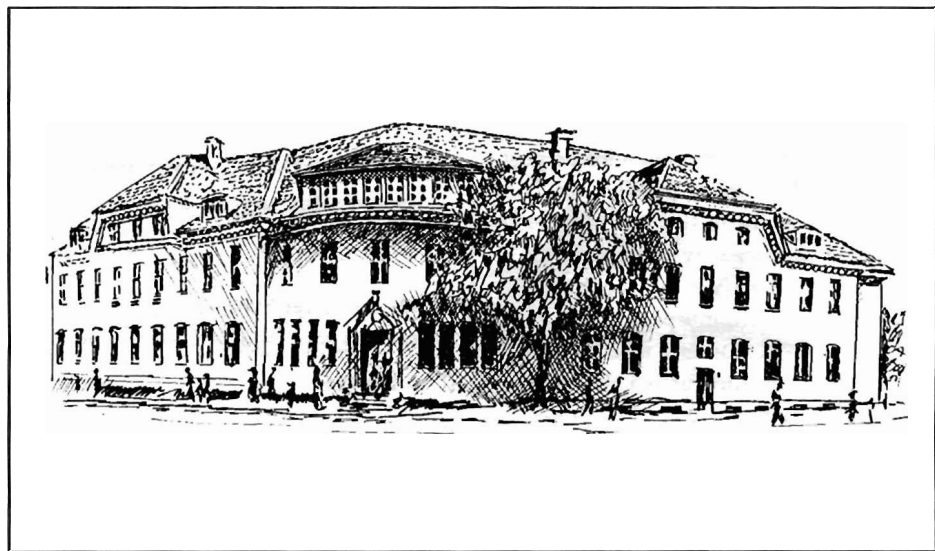
I sin bok «Et liv i strid» skriver Egeden-Nissen: «Så var det Posthuset. Det gamle Kiellandhuset ved Bredevannet var dessverre revet og den deilige hagen rassert. Her var det bygd et nå nesten ferdig posthus. Det lå som et åpent sår i byens ansikt. Jeg kom heldigvis tidsnok til å hindre det prosjekterte bygg av en hestestall med avløp Bredevannet. Jeg fikk i stedet laget bilgarasje i kjelleren. Stavanger ble således tidlig utstyrt med dette tidmessige befordringsmiddel så også pakkeposten

kunne kjøres til mottagerne. I øvrig var posthuset i det hele tatt altfor lite, og jeg måtte med en gang begynne med endringer. Det holdt jeg på med i lange tider under stadig kamp med poststyret, som alltid syntes jeg var for flott.»

Den 3. desember 1911 flyttet postkontoret fra Nedre Holmegate 20 til det nyoppførte posthuset ved Bredevannet. Adressen var først Olavskleiven 2, - senere ble den Haakon VII's gate 6. Og slik gjorde Posthuset ved Bredevannet nytte for seg i fra 1911 til 29.mai 1972. Etter en lang debatt preget av sterke følelser, ble bygget revet i 1974.. Men det er en historie for seg selv. Det store treet på fortauet minner oss eldre stavangere om den vakre hovedinngangen på det « gamla postkontoret » med svingdøren og portalen med «1910»- innskripsjonen.

Postkontoret Jorenholmen i Verkskata ble nedlagt i 1995.

Posthuset fra 1910-11 - «Bananen» - var i 60 år et karakteristisk trekk i bybildet. Det lå sentralt til midt mellom de to bydelene og mellom jernbanestasjonen og dampskipsbryggene.

Egede-Nissen arbeidet meget aktivt for å bedre postgangen i det distriktet han hadde ansvaret for. I perioden 1912 til 1920 ble det opprettet 30 poståpnerier og en rekke såkalte brevhus i Stavanger postområde. For å gi et inntrykk av det administrative ansvar underlagt postmesteren i Stavanger kan nevnes at i 1914 var det ansatt ved postkontoret

- 3 fullmektiger
- 17 ekspeditører
- 5 assistenter
- 6 pakkemestre
- 27 bud
- 4 ledsagere
- 6 postkasse-tømmere
- 11 reisende postmenn, -

Videre sorterte under Stavanger Post-distrikt:

- 121 poståpnerier
- 54 brevhus
- 15 landpostbudruter
- 25 bipostruter

med tilsammen

- 215 tjenestemenn -

Totalt 310 personer under post mesteren

Postbiler ble tatt i bruk i den lokale post-transporten og de første postflyruter kom i gang. Mens de første 10 år av hans virke i Stavanger var preget av vekst og fremgang, ble de neste 10-årene preget av nedgangstidene med innsparinger og innskrenkninger. Vi kommer ikke utenom Stavangers posthistorie uten å nevne at postmester Egede-Nissen i 1919 lukket byens posthus i forbindelse med Landsorganisasjonens vedtak om 4 timers generalstreik i protest mot blokaden av Sovjetunionen og fikk en bot på kr. 200,-

Erik Emanuel Erichsen ble mannen som skulle overta postmesterstillingen etter Adam Egede-Nissen. i 1933.

Han kom fra stillingen som postmesterens stedsfortreder i Oslo. Erichsen var medlem av flere av Postvesenets utvalg og organisasjonsmessige komiteer for omforming av post tjenester, post-behandling og administrasjon av post- og teletjenester, bl.a. med flere studiereiser til utlandet. Postmester Erichsen var en dyktig administrator som arbeidet aktivt for å bygge opp post-tjenesten i Stavangers postområde etter de vanskelige år som posten hadde vært gjennom i '30-årene. Stavanger Lufthavn åpnet i 1937 og flere regelmessige post-luftruter kom i gang. Erichsen var i Stavanger til han ble konstituert i Bergen fra mars 1941.

Luther Carl Johan Huss Dahl ble utnevnt av NS i 1941 etter at postmester Erichsen flyttet til Bergen. Vi har sparsomt med opplysninger om Huss Dahl, men han ble ved krigens slutt suspendert fra sin stilling etter landssviklovens § 11, 1-3 som bl.a. gjaldt tap av offentlig stilling.

Underpostkontorer opprettet i gamle Stavanger Kommune

STAVANGER ØST

I 1890-årene var Stavangers postkontor rykket opp som landets 4. største postkontor.

Stavanger hadde nå passert 35.000 innbyggere og den store veksten i postmengden gjorde det aktuelt med postfilialer. Det var naturlig at det ble Østre Bydel som fikk

den første postfilialen. Her lå det meste av Stavangers industri med hermetikk-fabrikene og industri knyttet til denne industrien. Østre Bydel var blitt byens folkerikeste bydel. Den 1.oktober 1910 ble underpostkontoret Stavanger Øst åpnet i Pedersgaten 69 (hjørnet Pedersgaten/Bratteberggt. der skiltmaler Bjørnsen holder til i dag) Da var det altså gått mer enn 250 år siden byen fikk sitt første post-

Stavanger Ø fra 1910 i Pedersgaten 69

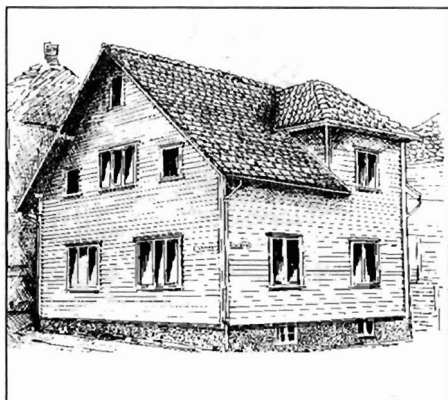
kontor (1652) til 1910, da postkontor nr.2 ble opprettet. Stavanger Ø holdt til i Pedersgaten 69 i ca. 10 år, - da flyttet posten opp til neste kvartal,- til Skolegaten 1. (- hjørnehuset Skolegaten/Arbeidergaten.). Postverket hadde kjøpt huset i 1918 og ominnredet det til postkontor med innflytting i 1920. Det var leilighet i 2.etasje til en posttjenestemann, som bl.a. holdt orden utenfor huset. Det vakte en viss undring at navnet ble endret til Kjelvene postkontor i 1974. Hasiv skriver i en artikkel i RA 23/1-96 at navnet muligens kommer fra beliggenheten på de gamle markene (kjelvene) til gårdsbruket Spilderhaug.

Stavanger Ø holdt til i Skolegaten 1 i hele 65 år. Da var lokalitetene for små tross mange ombygginger og ominnredninger. 30/9-1985 flyttet underpostkontoret til eget nybygg på hjørnet av Nylundsgt 17/Karlsminnegaten.. Skolegaten 1 ble solgt og er igjen ombygget til privatbolig.

STAVANGER VEST

Det gikk ikke mange år før behovet for enda et underpost kontor meldte seg. Stavanger Vest ble opprettet 24..7.1913 på Løkkeveien 87, - (hjørnet av Løkkeveien/Andabakken). Her var Stavanger V til 15. 10-1923 da kontoret ble nedlagt. Huset er senere revet og på tomten står det nå et terrassehus med næringsarealer og boliger.

Stavanger Ø i Skolegaten 1 fra 1920

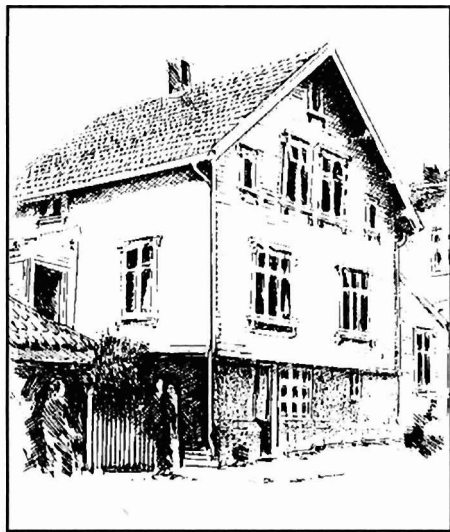

STAVANGER SYD (SØR)?

Den 1/5-1922 ble det opprettet underpostkontor i Hafsrfsjordgaten 19 på Vål-and. Muligens var dette en så stor avlastning at kontoret på Løkkeveien , som hadde vært i drift i ca. 10 år, ble nedlagt. Det var jo forholdsvis kort avstand fra Løkkeveien til hovedpostkontoret på Torget. Nytt STAVANGER S ble underpostkontoret på Saksemarka fra 13/9-65.

STAVANGER B - BUØY

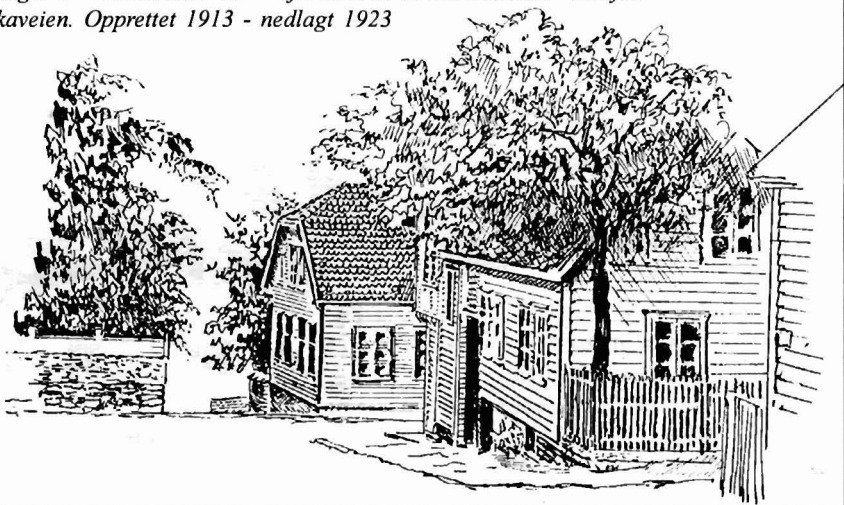
Buøy fikk sitt første postkontor 1/7-1919 med skolebestyrer Lars Risvold som bestyrte kontoret til rundt 1945. Han hadde kontoret i sitt hjem med adresse Buøy nr.108. Ingrid Jacobsen overtok styrelsen 1/3.45 med sin søster Ella Torstensen som assistent. Postkontoret ble da flyttet til Nyhavnsveien, muligens til et hus tilhørende familien. I 1970 flyttet posten på Buøy til Skipsbyggergata 3, - og i 1981 til

Stavanger S - Hafsrfsjordgt 19 opprettet 1920 - nedlagt 1926.

Hundvågveien 47. Og navnet har endret seg fra det opprinnelige Stavanger B til Stavanger-Buøy (1973) til Buøy (1974) og til Hundvåg fra 1.7.1981.

Stavanger V - Løkkeveien 87 - hjørnehuset til Andasmauet - sett fra Stokkaveien. Opprettet 1913 - nedlagt 1923

JORENHOLMEN

opprettet 15/9-1969 i Verksgaten 7, - og nedlagt 28/4-1995.

RUDLÅ

ble opprettet 1/9-1969 med navn STAVANGER K. Adressen var Stokkaveien 55. Navnet Stavanger K ble endret til Rudlå i 1974, og kontoret ble nedlagt 1/9-1999

FILIAL: Den 3/8-1970 ble det også opprettet en filial i en frukt- og tobakkbutikk i Seehusensgt.32. Filialen ble nedlagt etter et par år. Postens nåværende strategi med å legge posttjenestene til eksisterende forretninger er med andre ord ingen helt ny idé.

Kilder:

Takk til fhv. postsjef Gunleif Eriksen som har øst av sine kilder om Posten i Stavanger:

Sirkulerer fra poststyret

Postens statistikkbøker

Postens historie 1647 - 1947

Egede Nissen: «Et liv i strid»

Kopier av dokumenter

Private notater

Også takk til Carsten Amundsen for illustrasjoner med poststempler.

Jeg har i denne artikkelserien begrenset meg til de postkontorer som lå innenfor den gamle bygrensen fram til 1965. De nye bydelenes posthistorie er også et interessant emne, som jeg håper å komme tilbake til.

Kåre Mossige

Tømmer eller bindingsverk i Stavangers sjøhustradisjon

En analyse på grunnlag av utkast til Branntaksasjonsprotokoll for Stavanger 1765/66.

Av Unnleiv Bergsgard

Av utkast til branntaksasjonsprotokoll for Stavanger 1765/66, altså før brannen på Stranden 1. september 1766, kan visse opplysninger om den eldre sjøhusbebyggelsen i Stavanger trekkes ut. Takst-

mennenes opplysninger er imidlertid langt fra systematiske og entydige, og visse antagelser har vært nødvendige.

I en rekke sjøhus er det angitt "Tømrede Boeder". Der det er flere enn to, har jeg

Helge Schelderup har i sin store artikkel "Bruksbusene ved sjøen" i Stavanger Museums Årbok 1991, gjort grundig rede for sjøhustradisjonen i Stavanger. Han nevner her at bindingsverket må være introdusert på midten av 1700-tallet, men at det først er etter sildeinnsigene fra 1807 og utover at bindingsverket blir helt dominerende. Han henviser her til et arbeide av Unnleiv Bergsgard fra 1991. Stavangeren har fått anledning til å gjengi Bergsgards undersøkelse.

Artikkelen gir et innblikk i bygningsmønsteret i Stavanger i perioden før det som dekkes i det store bokverket "En by tar form". Samtidig gir den et interessant innblikk i kildebruk og metode for å kunne danne seg et bilde av den eldre bebyggelsen i Stavanger som det i dag nesten ikke er fysiske spor etter.

Branntakstprotokollen som det henvises til, finnes i Byarkivet.

De bydelsbetegnelse som det er referert til, benyttes også i dag, bortsett fra:

Bakken, som i sin tid ble betegnet som en betydelig bydel, og som lå i området mellom Øvre- og Nedre Holmegate og mellom Bakkegaten og sjøen. Terrenget var langt mer kupert enn i dag og området ble nivellert og omregulert etter brannen i 1860.

Pottemagerstranden var en liten bukt som lå like nord for Kjeringsholmen mellom Zeltitzalmeningen og Solandsbryggen. I dagens bybilde ligger dette området et godt stykke inne på land nær der hvor Nedre Holmegate møter Østervåg.

	I alt	Tømm.	Usikkert	Bindingsverk	Komb. Vånings- og sjøhus	Større	Mindre
Holmen	12	3	5		4	3	9
Pottemagerstranden							
- Bakken	3			3*	-		3
Østervaag	12	2	3+1*	(6)	6	6+2	4
Schagen	3	3				1	2
Torvet	3	2	1			2	1
Strandgaten	26	9	5	4	8	4	22
	59	19	15		7(+6)	18	41

*) Panelet

Dessuten er det angitt åtte "Nøster" (takstnr. 45, 180, 192, 194, 195, 383, 286,300)

karakterisert huset som tømmerhus. I noen tilfelle er det angitt bindingsverk. I en del tilfelle er det imidlertid angitt "Panelet". Om dette da betyr at det er bindingsverkshus eller det betyr at noen tømmerhus var panelt, er vanskelig å avgjøre. Trolig helst det første. I en del tilfelle er det imidlertid ikke mulig å trekke sikre konklusjoner om konstruksjonsmåten, og det kan synes som at husene dels har vært en blanding av «tømrede Boeder» og bindingsverks svaler eller lignende. For en gruppe kombinerte vånings- og sjøhus i Østervaag (takstnr 127 - 133) er sjøhuset "under" i bindingsverk.

I tre tilfeller (takstnr 45, 281, 302) er angitt "Pakhus", "Pakboed". Jeg har gått ut fra at det her er tale om sjøhus. For seks takstnr på Stranden (405, -6, -8, -10, -19, -22) er det usikkert om "Tømrede Boeder under" er sjøhus. Jeg har valgt å se bort fra to av dem.

Taksten er bare oppgitt for hele eiendom-

men, men en kan likevel ut fra disse, sammenholdt med antall "Boeder", trekke visse slutninger om størrelsen. Se tabell i ramme ovenfor.

Jeg vil våge meg til å trekke følgende konklusjoner:

Den seinere så dominerende bindingsverk-sjøhustypen er ennå ikke utviklet. Hovedtyngden av sjøhusene er i tømmer ("Tømrede Boeder"), men dels med svaler eller kammer i panelt bindingsverk. En liten del små sjøhus er rene bindingsverkshus, mens en gruppe kombinerte vånings- og sjøhus i Østervaag har bindingsverks "Søehus under".

Et mindre antall sjøhus (12) kan karakteriseres som større. Dertil kommer de kombinerte vånings- og sjøhus i Østervaag (6). Hovedtyngden (41) er forholdsvis små. Det bilde som vi gjerne forbinder med det gamle Stavanger, sjøfronten med de store sjøhusvolumer i kontrast til den bakenfor-

liggende småhusbebyggelse, er altså ennå ikke særlig utviklet og hører først og fremst 1800-tallet til.

Hovedtyngden av sjøhusene ligger på Stranden, som gir et karakteristisk bilde. Sjøhusene faller her i tre grupper:

Innerst i Vågen finner vi ni tømrete sjøhus. De tre innerst i Vågen (nr 387, 388, 391) samt et lenger ute (nr 409 - Laugmand Geelmuyden) er noe større sjøhus. (samlet takst 350 - 600 Rd.), bortsett fra det aller innerste (nr 386 - Isach Sunde, samlet takst 180 Rd.) men som har tre tømrete boder. De fire neste (nr. 392, 394, 395, 397) er mindre tømrete sjøhus (samlet takst 150 - 250 Rd.) De fire neste (nr 398, 410, 402, 404) er tydeligvis kombinerte vånings- og sjøhus, - "under i Søehuset Een Tømred Boed"

eller lignende. De fire neste, bortsett fra 409 - Geelmuyden, (nr. 405, 406, 408, 410) har også "Tømrede Boeder under". De er ikke angitt som sjøhus, men kan være det.

Lengre ute er det ni små sjøhus, hvorav to (nr. 432, 434) er angitt som tømrete, for to (nr 439, 440) er intet angitt, mens de fem ytterst (nr. 441, 442, 445, 446, 456) er angitt å være av bindingsverk, men små (samlet takst 50 - 100 Rd), altså neppe den bindingsverktypen vi kjenner fra seinere.

Unnleiv Bergsgard

Sjøhus innerst i Vågen - fra en epoke som kommer etter den som er omhandlet i artikkelen. I dette området finnes det imidlertid rester etter tømrede huskjerner. Vi kjenner igjen Gundersens hus - nå Rikken - i forgrunnen.

Med Berge Furre i Lars Oftedals fotspor

Søndag den 18. mai ble en opplevelsesmettet merkedag for de mange som møtte fram for å høre Berge Furre berette om Lars Oftedal på hans hjemmearena. Et høydepunkt var det da de 80 frammøtte benket seg i Petrikirken - og Berge Furre stilte seg i koråpningen og leste Lars Oftedals "bekjennelse" fra 1891.

Vi vandret fra Petrikirken bort Bergelands-gaten til Betania-kvartalet, tilbake via Salem til Nygaten hvor vi stoppet ved Aftenbladets første tilholdssted og deretter Nygatens Forsamlingshus. Vi avsluttet ved Domkirken.

Det forteller mye om situasjonen i Stavanger anno 2000 at man året etter Kielland-jubileet praktisk talt forbigår Lars Oftedals 100-års dødsdag i stillhet. I det dramaet som utspant seg det siste kvartsekel av

1800-tallet, framstår Kielland som helten og Oftedal som skurken. Så enkel er ikke verden. Lars Oftedal og Alexandel L.

Kielland sto på hver sin fløy i datidens åndskamp – men sett bort fra det, hadde de mye til felles både ved sine motsetningsfylte personligheter, sine sosiale holdninger og i livsskjebner. Kielland "ble på vraget" som han sa det til sin sønn om ekteskapet, mens Lars Oftedal ble skilt mot slutten av sitt liv. De døde begge forholdsvis unge, av det man i dag antyder at er livsstilssykdommer.

Vi fikk spurt Berge Furre om hans vurdering av Lars Oftedals forhold til alkohol mot slutten av hans liv, med utgangspunkt i Adolf Barstads beretning i siste utgave av Stavangeren. Berge Furre har viet et kapittel i sin bok om Oftedal til samme tema, men med andre kilder. Furre mente at dersom Oftedal hadde drukket offentlig i dårlig selskap under innvielsesfesten til Håndtverkerforeningens hus i 1897, ville det i den situasjon som forelå og den rykteflom som omga Oftedal, ha vært en offentlig skandale. Furre var derfor skep-

tisk til kildeverdien av Barstads beretning - den ble dessuten nedskrevet femti år etter at den aktuelle hendelse skulle ha funnet sted.

Både i sin samtid og i ettertid er Oftedals navn klebet til de heller mørkere sider ved en slags fundamentalistisk sørvestnorsk kristelighet - ironisk og treffende beskrevet i mange av Kiellands bøker. Men like sikkert er det at Oftedal var en sosial entreprenør langt forut for sin tid og som byen aldri har sett maken til. Han var også nyskapende som journalist og regnes også i dag som en av de fremste redaktørskikkelser i vår historie. Pussig nok var også Kielland markant som redaktør det året han var i Stavanger Avis og fikk satt varige spor etter seg i journalistikkens historie med sine oppsøkende sosialkritiske artikler om "Den kombinerte indretning".

Jan Gjerde

En aftenstund i Paradis

Av Jan Gjerde

Regnet siler, ja siler. En litt uvanlig form for regn på våre kanter. Mildt og litt vått, men ikke slik at du blir søkkvåt. Det er en tirsdags ettermiddag og jeg er på vei til Paradis, nærmere bestemt til nr 5, på sykkel. Triller bedagelig gjennom Niels Abelsgate, og trør så til i Hjelmelands-gaten bort til porten til nr 55. Bak det

høye gjerdet ligger en av Stavangers mest storslåtte private boligeiendommer. Innforbi står Alf Aadnøy og tar imot. Ingen ruvende skikkelse i fysisk forstand, og slett ikke med den store inngangsdøren som innramming og bakgrunn. Derimot er velkomstmilet stort!

Det er merkelig med Stavanger, vi har ingen utpreget østre- og vestre bydel i sosialgruppe-forstand. Bergesen og andre

Alf Aadnøy i «hagestuen»

søkkrike skipsredere og handelsmenn bosatte seg i den østlige delen av byen, mens kommunister og ledende arbeiderpartiledere slo seg til i herskapelige boliger på Vestre Platå. Byens mest homogene bydel regnet etter høyere stilling, status og inntekt skal visnok ikke være Egenes, men Paradis, Østre bydels vestre del.

Alf Aadnøy vil neppe karakterisere seg selv som søkkrik i pengemessig forstand, men hvilken rikdom han forvalter! Ekteparet Aadnøy overtok Paradis 5 i 1965, det er allerede 35 år siden. I dag er Alf Aadnøy 80 år, men de har ingen planer om å flytte til leilighet. Huset er deres liv. I 1965 var det planer om å rive den praktfulle villaen for å gi plass til det som skulle bli Stavangers absolutt fineste og bestbeliggende terrassehus. Til Trelastkompaniets store skuffelse ville ikke Alf og Berit Aadnøy og det slik – og det hører med til historien at også Bugge i ettertid sa seg glad for det.

Det dreier seg altså om et hus som står der det har stått i 125 år – fordi at noen ville at det skulle overleve markedskreftenes og historieløshetens utsendte gravemaskiner. Det er kanskje ikke riktig å peke på det i denne sammenheng, for alle entreprenører er jo ikke like, men paradoksalt nok bor hans sønn – entreprenøren – i et vakkernt nabohus, i sin tid utskilt fra Paradis 5.

Det var skipsreder Dagfinn Berner som fikk bygget den karakteristiske sveitservillaen i 1875. Dette var epoken for "lystgårder" som ble reist i byens utkanter på denne tiden. Arkitekt von der Lippe tegnet på 1860-tallet bl.a. gartner Poulssons,

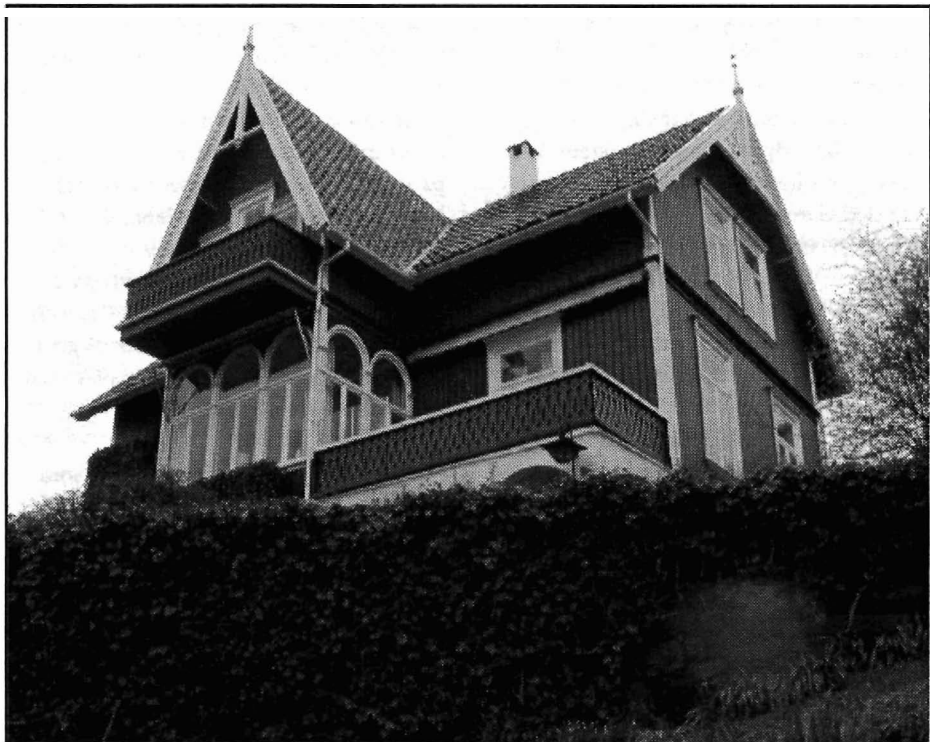
skipsreder Monsens, kjøpmann Svendsens og skipsreder Berntsens sveitservillaer. De bar navn som Olafshave, Fagerlid, Solvang Blidensol og Solbakken. Berners villa tilhører imidlertid en liten eksklusiv gruppe på to villaer som ble tegnet av arkitekt Nissen, den andre er Breidablikk som kom 13 år senere. Arkitekt Nissen tegnet for øvrig også Børsbygningen i Kirkegaten, den måtte vike plassen for Torgterrassen – det fremstår i dag som et av Stavangers absolutt styggeste bygningskompleks uansett hvilken vinkel man ser det fra.

Fru Aadnøy har gjort klar til kaffe som venter på oss i den store hagestuen. Men først skal vi se hagen.

- Hagearkitektet var gartner Poul Poulsson. Her stod til for noen år siden et stort cedertre, det andre i Stavanger som var fredet, forteller Aadnøy. Vi hadde også en stor Apens skrekke på tomten, men også det er borte nå. Men fortsatt domineres hagen av store, gamle trær. Ukyndige gartnere ville fjerne dem, men nei!

Det koster meg en formue å få dem beskåret og behandlet for skader – og selv om de er verneverdige er det ikke økonomisk støtte å få fra kommunen. Jeg forstår godt at mange rett og slett ikke kan ta seg råd til å drive bevaringsarbeid på denne måten.

Men det er ikke bare hagen som krever oppfølging. Et sveitserhus fullt av snekterglede må følges opp hele tiden. Heldigvis er det slik at gode venner stiller opp og hjelper til med smarte innkjøp. Tyve meter med nydelig utskåret gavbelistning har han nettopp fått levert fra Polen. Men de gamle skal tas ned og de nye skal opp. Det er ikke bare å reise en stige og få det gjort en ettermiddags-

Paradis 5 - her i kveldslys - ble tegnet av Oslo-arkitekten Henrik Nissen i 1875 i en markant sveitserstil som vi her i byen ikke finner maken til. Bredablikk er av samme arkitekt, men tegnet 13 år senere.

stund. Det er både bratt og høyt. Her må det vante folk til – og de er ikke mange i dag. Også takspir er utsatte og må skiftes ut, det første ble tatt i fjor og det andre skal tas i år.

I en branntakstforretning fra 1877 er eien-
dommens bebyggelse, bygningenes mål,
materialbruk og rominndeling beskrevet i
detalj. ”Trappetrinnene i de Trappegange
som fører op til Fremstikket på vestre Fa-
sade er af Eg”, heter det tørt.

Tomten er i dag på ca 3 mål, men i
Berners og Brynes tid var den adskillig

større. Bryne holdt 30 – 40 melkekyr her
på det meste, men da måtte han ty til høy
fra en parsell ved Mosvannet.

Vi går inn i hovedhuset i kjelleretasjen fra
hagen. På hver side av kjelleretasjen står
det to markante lyktestolper. De stod inn-
til 1958 foran Stavangers Sparekasses
gamle bygning ved Domkirken. Alf
Aadnøys far hadde ansvaret for rivningen
og sørget for å berge disse fra skrap-
haugen. Mange kulturminner er berget på
denne måten. De er neppe fra bygningens
første år – stilen og utførelsen kan deri-
mot peke hen mot Erik Erga og tyve-

årene? Kanskje det er noen som vet noe om dette?

Opprinnelig var det et stort kjøkken i kjelleren, nå fungerer dette rommet som "våtrom". To moderne vaskemaskiner står og sviver, mens en tredje, som kom fra Amerika i 1946, står til pynt. Opprinnelig var det seks ovner i det store huset - nå skjer oppvarming fra en varmesentral i kjelleren, hvor det også er mulig å fyre med biobrensel, helt i samsvar med vår egen tids miljøriktige tankegang.

I hovedetasjen er det først den store forhallen med den solide trappen opp til annen etasje og deretter den lyse hagestuen mot vest som tiltrekker seg oppmerksomheten. Men også stuene. Hvert rom har fått markante, rene farger som er forskjellige fra hverandre. Og veggene er fylt av kunst. Ett av Alf Aadnøys liv er et engasjement for billedkunsten. Det viser igjen på veggene, hvor samlingen av verk av Kjell Pahr-Iversen fra ulike perioder er imponerende. Men også betydelige arbeider av andre kunstnere. Alf Aadnøy var forresten leder av Aftenbladets kunstforening i åtte år. Et originalarbeid av kubisten Georges Braque er fra bedriftskunstforeningen!

Kaffen serveres i hagestuen. Ettermiddagslyset fra vest omslutter oss. Vålandspibå danner en kulisseaktig silhuett i den grålette bakgrunnen.

- *Paradis som stedsbetegnelse går tilbake til 1600-tallet, forteller Aadnøy. Paradis lå under Hetlandsgården, men ble forpaktet av Bispe ladegård. Bispeladegård ble kjøpt av Stavanger kommune i forbindelse med anlegget av*

Ladegård kirkegård i 1868, og i 1872 ble Paradis, som fulgte med på kjøpet, delt opp i fem parseller og solgt til private. Paradis 5 er én av disse parsellene.

Da Berner døde i 1893, ble eiendommen kjøpt av Thorstein Bryne, en aktiv og allsidig forretningsmann – og også kjent som en ledende kvekerskikkelse i byens historie. Da Aadnøy overtok i 1965 var det fortsatt tre fra tjenerskapet til Bryne-familien, som bodde på eiendommen.

Da Alf Aadnøy begynte i Stavanger Aftenblad i 1945, kom han direkte fra fangenskap i tyske leirer. Han deltok i distribusjon av illegale aviser under krigen – trykkeriet for en av dem lå like i nærheten, i Hjelmelandsgaten. Han var godt kjent i strøket fordi han vokste opp på andre siden av Hjelmelandsgaten, opp mot Admiral Cruys gate. I Tyskland reddet han livet ved at han fikk jobb som apoteker ved et leirsykehus. Han opplevde all den grusomhet og det helsenedbrytende slit som det var å være fange i Tyskland under krigen. Og det var ikke bare tyskerne som utgjorde dødstruselen, da de allierte nærmet seg Hamburg i 1945 kunne han og hans medfanger like gjerne ha blitt drept av Montgomerys granatbombardementer som av SS. Han ble forresten ansatt i Aftenbladet av Chr. Oftedal allerede i Tyskland på vei hjem til Norge. Så når Alf Aadnøys mange liv skal telles, må man også ta med tysklandsfangeren og avismannen.

Jeg fortalte Alf Aadnøy at jeg hadde gått igjennom 1945-årgangen av Stavanger Aftenblad ganske grundig fordi jeg tilfeldig fant den på et loft. At det er forskjell på

pressen nå og den gang kan illustreres ved Aftenbladets dekning av Quisling-saken. Her var det ingen fikse overskrifter eller fordømmende kommentarer – men referater. Ikke bare aktoratets og forsvarrets innlegg var gjengitt, men også Quislings forsvarstale. Spalte opp og spalte ned. Da gen etter at Quisling var blitt skutt på Akerhus hadde så avisen en leder som gikk imot dødsstraff.

*- Jeg tror at det var jeg som førte den i pen-
nen, sier Alf Aadnøy stille.*

Utgangspunktet for mitt besøk var huset. Men når en byhistorisk interessert møter en av våre fremste byhistorikere, er det ikke fritt for at samtalen vandrer både hit og dit. Ikke minst i forbindelse med Dreyers Stavanger-bøker har Aadnøy øst av sine kunnskaper og brukt sine journalistiske fagkunnskaper når billedtekstene skulle skrives.

Å si at et hus har sjel er blitt en banal klišé som selv markedstilpassede eiendomsmeglere tyr til. Det hjelper ikke om et hus er gammelt, dersom det ikke bebos av mennesker som er på bølgelengde med det. Som er på talefot med det. Som har kunnskaper om det. Noen timer en aftenstund i Paradis forteller meg at Alf Aadnøy også har et kjærlighetsforhold til huset. Det er slike kjærlighetsforhold som gjør at byen vår – tross alt – ikke er så verst å bo i. Og han har også sikret husets fremtid. Det har for lengst fått status som bevaringsverdig i reguleringsmessig sammenheng. Men en slik beskyttelse kommer ikke av seg selv. Det må personlig initiativ og engasjement til.

Hvor er vi?

Kåre Mossige har laget denne tegningen på grunnlag av et eldre fotografi. Vi står midt i et gatekryss og ser i nordlig retning. Alle de nærmeste bygningene på bildet er murhus. De tilhører «murhusringen» i Stavanger - en av Stavangers mange bygningsmessige årringer. Etter Alesundbrannen i 1904 vedtok regjeringen

murtvang. Fra denne tiden er bystyreprotokollene i Stavanger fulle av saker som gjelder dispensasjon fra murtvangen. Murtvangsgrensen førte til at trehusbyggeriet fortsatte utenfor denne, mens det innenfor ble liggende en god del ubebygde tomter som først kom til å bli bebygget i jobbetidens spekulasjonsbyggeri. Dette førte til at det omkring første verdenskrig ble bygget mange - etter stavangerske forhold - staselige, arkitekttegnede

villaer. Gaten som vi ser inn i fikk sitt navn i en periode da Stavanger begynte å flutte seg med «finere» gatenavn, i dette tilfellet ble den oppkalt etter en dansk sjøhelt - av alle ting. Det får være en trøst at også snekkeren til Ledaal bar det samme navnet, og i gaten ligger det også en institusjon knyttet til en næring hvor en av pionerene også bar gatens navn. Hva heter gaten?

Jan Gjerde

Velkommen til høstprogrammet

Onsdag 3. Oktober

Kiellandhuset - til debatt.

Innledere: Jostein Soland, Stavanger Næringsforening,

Helge Ole Bergesen, bystyrepolitiker

Arkitekt Bjørn Andersen, VIAK Asplan

Rosenkildeloftet kl 1900

Tirsdag 24. Oktober

Byarkivar Bodil Wold Johnsen

“Stavanger i mellomkrigstiden”

Kantinen i AMS Kl 1900

Tirsdag 21. November

Prest og fotokunstner Inge Bruland

“Stavanger-katedralen”

Domkirken kl 1900

*Til alle som ikke fikk plass på båtturen «Stavanger sett fra sjøsiden»
søndag 27. august, kan vi opplyse at programmet vil bli gjentatt på
forsommeren 2001.*